

**BAŞBAKAN CELAL BAYAR'IN ATINA ZİYARETİ ve TÜRK-ELEN MUNZAM
PAKTI'NIN İMZALANMASI (27-30 NİSAN 1938)**

Öğr. Gör. Dr. Kadri UNAT*

Öz

Bu makalenin birbirini tamamlayan iki ana teması bulunmaktadır. Birincisi Başbakan Celal Bayar'ın 27-30 Nisan 1938 tarihleri arasındaki Atina ziyareti, ikincisi de bu ziyaret esnasında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan "Türk-Elen Munzam Paktı". Bu çerçevede giriş kısmında Türk-Yunan ilişkilerinin tarihsel gelişimi ele alınmakta, ardından da çalışmanın ana temaları incelenmektedir. Tespitlerimize göre Atina seyahati, İsmet İnönü'nün istifa etmesi üzerine hükümet kurmakla görevlendirilen Bayar'ın, göreve geldikten sonra gerçekleştirdiği Balkan turnesinin birinci ayağını oluşturmaktaydı. Bulgaristan'ın revizyonist devletlere iyice yakınlaştığı, Balkan Antantı üyesi Yugoslavya'nın da tereddütlü bir süreçten geçtiği günlerde yapılan bu ziyaret, bir yönüyle Yunanistan Başbakanı İoannis Metaksas'ın kısa bir süre önceki Türkiye ziyaretine diplomatik karşılık mahiyetindeydi. Diğer yönüyle de Türkiye'nin Batı sınırını garanti altına almayı ve daha önce imzalanmış olan anlaşmaların teyit edilmesini amaçlamaktaydı. Makalenin temel amacı, hem Türkiye'nin Balkan Antantı'nı ayakta tutma çabalarının II. Dünya Savaşı'nın öncesinde devam ettiğini hem de Türkiye'de yaşanan hükümet değişikliğinin Türk dış politikasında herhangi bir değişime neden olmadığını ortaya koymaktır. Ziyaret esnasında 27 Nisan 1938'de Türk-Elen Munzam Paktı'nın imzalanması ve daha önce imzalanan anlaşmaların da bu metne eklenerek on yıl süreyle yürürlükte kalmasının kararlaştırılması, bu durumun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Makalede TBMM tutanaklarından, arşiv belgelerinden, basından ve Türk dış politikasıyla ilgili temel eserlerden yararlanılmıştır. Seyahatin ayrıntılarını somutlaştırabilmek amacıyla da bazı görsel materyallere metinde yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Dönemi, Atina Ziyareti, Başbakan Celal Bayar, Balkan Turnesi, İoannis Metaksas, Türk-Elen Munzam Paktı, Türk-Yunan İlişkileri.

**THE VISIT OF PRIME MINISTER CELAL BAYAR TO ATHENS and THE
SIGNATURE OF THE TURKISH-HELENE ADDITIONAL PACT (APRIL 27-30, 1938)**

ABSTRACT

This article has two main themes that complement each other. The first one is the visit of Prime Minister Celal Bayar to Athens between April 27-30, 1938, and the second one is the signature of the "Turkish-Helene Additional Pact" during this visit. In this context, the historical development of Turkish-Greek relations was briefly discussed in the introduction and then the main themes of the study were examined. According to our findings, the trip to Athens was the first of both overseas trip and the first visit to Balkan geography for Bayar, who was assigned to form a government after İsmet İnönü's resignation. The visit took place during the days when Bulgaria was getting closer to the revisionist states and Yugoslavia, a member of Balkan Pact, was also going through a hesitant process. In addition, it was a diplomatic response to Greek Prime Minister İoannis Metaxas' recent visit to Turkey. On the other hand, this visit (it) aimed to secure the western border of Turkey and to confirm the agreements that had been signed previously. The main purpose of the article is to reveal both that Turkey's efforts to keep the Balkan Pact alive continued before the Second World War and that the government reshuffle

* Ankara Üniversitesi/Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, unat@ankara.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-0200-8463

did not cause any change in Turkish foreign policy. The signing of “Turkish-Helene Additional Pact” and the decision to add the previously signed agreements to this text and to remain it in force for ten years can be considered as an indicator of this situation. In the article the Parliamentary Minutes, archival resources, press and main works on Turkish foreign policy were used. In order to concretize the details of the visit, some visual materials were included in the text.

Keywords: Atatürk Period, Balkan Tour, Ioannis Metaxas, Prime Minister Celal Bayar, Turkish-Helene Additional Pact, Turkish-Greek Relations, Visit to Athens.

Giriş

Yunanistan, 1829’da bağımsızlığını ilan ettiğinde, toprakları sadece Mora’dan ibaretti ve sınırlarını Birinci Dünya Savaşı’nın sonrasına kadar Osmanlı Devleti aleyhinde genişletti (Kılıçoğlu ve Tağmat 2011: 161). Bağımsızlığını büyük devletlere borçlu olan ve temel dış politikasını Osmanlı Devleti aleyhine genişletme çerçevesinde belirleyen Yunanistan, bu süreçteki yayılmacı politikası için de Batılı devletlerin desteğini kullanıyordu. Söz konusu genişleme politikasının temelini ise “Megali İdea” oluşturmaktaydı (Gürel 2018: 47).

İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Savaşı’nın akabinde Anadolu işgaline katılması durumunda bir kısım Anadolu topraklarının Yunanistan’a verilmesini öngörmekteydiler. En önemlisi de İngiltere, savaş sonrası değişen dengeler çerçevesinde İzmir’i İtalyanlara bırakmak istemiyordu. Bunun üzerine Yunanistan, İngiltere’nin teşvikiyle 15 Mayıs 1919’da İzmir’i işgal ederek emellerine ulaşmış oluyordu (Gönlübol ve Sar 1996: 7-8).

Bilindiği üzere 15 Mayıs 1919 itibarıyla başlayan Türk-Yunan savaşı, 30 Ağustos 1922’deki Başkomutanlık Meydan Muharebesi’nde Yunan ordusunun yenilgisiyle sonuçlandı. Bu gelişmeyi takip eden günlerde, Yunan kontrolündeki yerlerin işgalden kurtarılmasıyla Batı Cephesi’ndeki çatışmalar da sona eriyordu (Sarıhan C. IV 1996: 610-684). Bu durum, Yunanistan’ın “Küçük Asya Harekâtı”nın başarısızlıkla sonuçlanması ve Megali İdea hayallerinin suya düşmesi anlamına gelmekteydi (Smith 2002: 432-438). Diğer bir ifadeyle Türkler açısından “*zafer*”, Yunanlar açısından “*felaket/katastrofi*” olarak addedilecek olan Türk-Yunan mücadelesinin askeri aşaması sona ermiş oluyordu (Kılıçoğlu Cihangir 2013: 132). Daha da önemlisi İtilaf Devletleri’nin ve özellikle de İngiltere’nin Osmanlı topraklarını paylaşmaya yönelik planlarının gerçekleştirilemeyecek olması demektir. Söz konusu askeri gelişmelerden hemen sonra da Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan arasında Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalandı (Soysal 2000: 71-74). Böylelikle sıcak savaş hali resmen sonlandırılmış ve barış antlaşmasına giden süreç başlamış oluyordu. Hiç kuşku yok ki sürecin en önemli diplomatik halkası, hatta zirvesi, Kasım 1922’de toplanan Lozan Konferansı idi. Konferansın sonunda 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Barış Antlaşması, Türkiye’nin uluslararası alanda tanınmasını sağlayan gelişme olacaktı (Soysal 2000: 93).

Türkiye açısından zorlu geçen bir konferansın sonucunda imzalanan Lozan Barış Antlaşması’nda çözümlenemeyen ya da Türkiye’nin kendi lehine çözüme kavuşturamadığı bazı sorunlar vardı ve bu sorunlar erken cumhuriyet döneminde Türk dış politikasının temel konularını oluşturdu (Ertan, 2017: 133-147). Bu açıdan

bakıldığında, antlaşmanın 1923 sonrası Türk dış politikasının seyrini belirlediği ifade edilebilir. 1923-1930 arası yılların, Lozan etkisindeki dönem olarak değerlendirilmesi de bundan kaynaklanmaktadır.

1923 itibariyle başlayan yeni dönemde Türk-Yunan ilişkilerinin sağlıklı bir zeminde işlemediği ifade edilebilir. Çünkü taraflar arasında özellikle de Nüfus Mübadelesi konusunda ciddi fikir ayrılıkları bulunmaktaydı. Hâlbuki Lozan Konferansı devam ederken 30 Ocak 1923'te nüfus mübadelesine dair bir sözleşme imzalanmıştı. Bu sözleşmeye göre de Türkiye'de yaşayan Rumlar ile Yunanistan'da yaşayan Türkler karşılıklı olarak yer değiştirecek; İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri ise bu değişimin dışında tutulacaktı (Soysal 2000: 185). İki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine ve karşı karşıya gelinmesine neden olan da sözleşmenin bu kısmıydı (Ülman 1968: 245). Yunanistan'ın "yerleşik" kavramını ve çerçevesini göz ardı etmesi ve mübadeleye tabi tutulacak olan Rum sayısını elden geldiğince azaltmaya çalışması, taraflar arasındaki ilişkileri gün geçtikçe germekteydi (Fırat 2001: 338-339; Uzun 2004: 42).

Ayrıca söz konusu süreçte Doğu Akdeniz üzerinde yayılmacı emeller besleyen İtalya, her iki devleti de rahatsız etmekteydi, bundan dolayı her iki taraf da 1923'ten beri süregelen anlaşmazlığı bir tarafa bırakarak İtalya karşısında birlikte hareket etmeleri gerektiği gerçeğiyle karşı karşıyaydılar (Hatipoğlu 1997: 79). Bunun üzerine iki ülke arasındaki gerginlik, karşılıklı atılan adımlarla çözüme kavuşturulmaya çalışıldı ve ilişkilerin geliştirilmesi çerçevesinde somut girişimlerde bulunuldu. Özellikle de Venizelos'un 1928'de yeniden iktidara gelmesiyle Yunanistan'ın dış politikasında, Türkiye ve Balkan coğrafyası daha fazla yer tutmaya başladı (Akşin 1991: 251). Bu politika önceki yıllara göre barışı ön planda tutmaktaydı (İnönü 1992: 234). Böylelikle Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir dönem başlıyordu. Taraflar yakınlaşma sürecine girecek ve benzer şekilde uyguladıkları dış politika ile iyi komşuluk ilişkilerine önem verecekti (Ertan 2015: 1232).

İlişkilerin olumlu yönde seyretmesini sağlayacak önemli adımlardan birini, Yunanistan Cumhurbaşkanı Papanastasiou attı. Papanastasiou, 1929'da Atina'da toplanan 27. Dünya Barış Kongresi'nde bir Balkan Birliği kurulması ve bu organizasyonda Türkiye'nin de yer alması gerektiğini ifade edecekti (Ertan 2015: 1267). Bu çağrı, Türk-Yunan ilişkilerinde dostluğa dayalı yeni bir dönemin başladığının en önemli emaresi olarak değerlendirilebilir.

Bu arada 1923-1930 arası dönemde Yunanistan ile ilişkileri gergin olan Türkiye'nin diğer Balkan devletleriyle yürüttüğü siyaset, Lozan Barış Antlaşması ile belirlenmiş olan statükonun muhafazası çerçevesinde gelişti. Uzun bir süreden beri kesintiye uğramış olan Türkiye-Balkan devletleri ilişkilerini yeniden kurma bağlamında da çeşitli ikili dostluk antlaşmaları imzalandı (Akşin 1991: 238-258). Söz konusu süreçte Balkan devletleri de Balkan Savaşları'ndan arta kalan uyuşmazlıklarını çözmeye çalışmakta ve ikili antlaşmalar imzalamaktaydılar (Bilgin 2004: 816-819). Böylelikle 1929'a gelindiğinde neredeyse bütün Balkan devletleri arasındaki ilişkiler düzelmiş ve iş birliğine gidilebilmesi için gereken atmosfer oluşmuş durumdaydı (Gönlübol ve Sar 1996: 99).

1- Karşılıklı Ziyaretler ve Türk-Yunan Dostluğunun Kurulması

Türkiye ile Yunanistan arasındaki Nüfus Mübadelesi sorunu, 30 Haziran 1930 tarihli sözleşme ile kesin çözüme kavuşturuldu. Artık taraflar arasındaki ilişkileri daha da geliştirmenin önünde hiçbir engel kalmamıştı (Erdal 2018). Nitekim Başbakan İsmet Paşa'nın daveti üzerine Yunanistan Başbakanı Venizelos, Türkiye'yi ziyaret edecek (İnönü 1992: 238) ve iki ülke arasında 30 Ekim 1930'da "Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaştırma ve Hakemlik Antlaşması" imzalanacaktı (Soysal 2000: 401-404). Böylelikle Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde 1955'e kadar devam edecek olan bahar döneminin temelleri atılacaktı.

Bu gelişmelerin ardından İsmet Paşa'nın 1931 yılında gerçekleştirdiği Atina ziyareti, iki ülkenin diplomatik ilişkileri bağlamında olduğu kadar, diğer Balkan devletlerini de yakından ilgilendirmekteydi (Ertan ve Tağmat 2011: 268). Zira Atina ziyareti, özelde Türkiye-Yunanistan, genelde ise Türkiye-Balkan devletleri ilişkilerinin gelişimine ivme kazandıracaktı. Yukarıda da ifade edildiği üzere 27. Dünya Barış Kongresi'nde alınan karar gereği, bir Balkan Konferansı toplaması kararlaştırılmıştı. Bu çerçevede Yunanistan'ın ev sahipliği yaptığı Birinci Balkan Konferansı, 5 Ekim 1930'da Atina'da toplandı (Soysal 2000: 337-338). Toplantıya Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya temsilci göndermişti. Önemli kararların alındığı konferansa göre, Balkan devletleri her yıl dışişleri bakanları seviyesinde toplanacak ve bir Balkan Paktı oluşturulacaktı. Konferansların ikincisi, Ekim 1931'de İstanbul'da; üçüncüsü, 23-26 Ekim 1932 tarihleri arasında Bükreş'te; dördüncüsü de 5-11 Kasım 1933 tarihleri arasında Selânik'te toplandı (Gönlübol ve Sar 1996: 99).

Bu dönemde aralarındaki anlaşmazlıkları çözmüş olan Türkiye ve Yunanistan, iş birliğinin kurulabilmesi için birlikte hareket etmekteydi (Erdal 2011: 108). Hatta bir hayli ütopyik olmakla birlikte, 1931'de bir Türk-Yunan Konfederasyonu kurulması bile gündeme gelmişti (Ertan 2015: 1233) Ancak Bulgaristan, Almanya'ya yakınlaşmaya başlamış, hatta Üçüncü Balkan Konferansı görüşmelerini terk etmişti. Yugoslavya ve Romanya ise Balkan iş birliğinden ziyade Fransa ile kurdukları Küçük Antant'a güvenmekte ve bölgesel iş birliğini ikinci plana atmaktaydılar (Gürel 2018: 72). Bu gelişmelerin de etkisiyle Dördüncü Balkan Konferansı'nda bir araya gelen dışişleri bakanları, gayri resmi olarak yapmakta oldukları bu toplantıların Balkan devletleri arasında bir birlik kurulması için yeterli olmayacağını tespit etmiş bulunuyorlardı (Hatipoğlu 1997: 165-166).

Bu arada Yunanistan'da 1932'de yapılan genel seçimi Venizelos kaybederken, krallık taraftarı olarak bilinen Panayotis Tsaldaris iktidara gelmişti. Bununla birlikte Yunanistan'ın Venizelos döneminde temelleri atılan Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirme politikası devam ediyordu (Hatipoğlu 1997: 166-167). Bunun en önemli göstergesi Türkiye ile Yunanistan arasında, 14 Eylül 1933'te Pacte d'Entente Cordiale adı altında bir antlaşma imzalanmış olmasıdır. Türk tarih yazımında Samimi Antlaşma veya İçten Antlaşma Pakti gibi farklı ifadelerle anılan bu antlaşma, Yunan Başbakanı Tsaldaris ile Dışişleri Bakanı Maksimos'un Türkiye'yi ziyaretleri esnasında görüşülerek Ankara'da imza edildi. Beş maddeden oluşan antlaşma, ortak sınırların dokunulmazlığını güvence altına almakta birlikte ve on yıllık bir süre için geçerli olacaktı. (Soysal 2000: 441-444).

Bu süreçte Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan arasında başka ikili dostluk antlaşmaları da imzalandı. Böylece Türkiye ile Balkan devletleri arasındaki dostluk ve saldırmazlık antlaşmaları zinciri tamamlanmış (Gönlübol ve Sar 1996: 101), diğer bir ifadeyle bir süreden beri kurulması düşünülen Balkan Antantı için gereken alt yapı hazırlanmış oluyordu. Ancak Bulgaristan'ın Balkan coğrafyasındaki statükoyu güvence altına alacak herhangi bir organizasyona katılmayacağı da netlik kazanmaya başlamıştı (Gürel 2018: 74).

Böyle bir ortamda Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya dışişleri bakanları Belgrad'ta bir araya gelerek bir taslak oluşturdu ve bu taslak, Balkan Antantı ismiyle 9 Şubat 1934'te Atina'da imzalandı (Armaoğlu 2007: 339). Üç maddeden oluşan Antant (Soysal 2000: 455-465); Yunanistan'ın Bulgaristan'dan beklediği olası bir saldırıya, Türkiye'nin İtalyan tehlikesine karşı ve Romanya'nın güneyindeki Bulgaristan'dan gelebilecek bir harekâta karşı oluşturulmuş bir ittifaktı (Hatipoğlu 1997: 171).

Türkiye-Yunanistan ilişkileri, Balkan Antantı'nı izleyen yıllarda da dayanışma içerisinde devam etti (Barlas 2000: 280). Hatta 30'ların başları itibariyle Ankara ve Atina arasında başlayan iyi komşuluk ilişkileri, uluslararası platformlarda da öne çıkmaya başlayacaktı (Hatipoğlu 1997: 194).

Fakat Balkan Antantı üyesi devletlerin birlikte hareket etme yönündeki girişimleri, büyük devletler arasındaki çatışma ortamından ve yayılcı politikardan olumsuz etkilenecekti. Zira Almanya, 1936 itibariyle Balkanları ve Ortadoğu'yu ekonomik anlamda tahakkümü altına almaya, İtalya da Balkan devletlerini birbirinden uzaklaştırma çerçevesindeki faaliyetlerini yoğunlaştırmaya başlamıştı (Gönlübol ve Sar 1996: 104). Balkan Antantı'nın temelini sarsan önemli gelişmelerden biri de Yugoslavya ile Bulgaristan arasında 1937'de bir dostluk antlaşması imzalanması olacaktı (Soysal 2000: 596).

Türkiye, Balkan devletlerinin bu siyasi kombinasyonları karşısında Balkan Antantı'nı ayakta tutmak için hemen harekete geçti. Çünkü Türkiye antantı, Balkan coğrafyasında barışı korumanın yegâne unsuru ve bu barışı da batı sınırının en önemli garantisi olarak değerlendirmekteydi (Gönlübol ve Sar: 105). Bu sürecin en dikkat çeken siyasi lideri de Başbakan İsmet İnönü oldu ve 1937 yılına İnönü'nün yurtdışı ziyaretleri damga vurdu. Bu ziyaretlerin en önemlilerinden biri hiç kuşku yok ki İngiltere gezisiydi. 9 Mayıs 1937'de Kral VI. George'un taç giyme törenine katılmak için İngiltere'ye giden İnönü, burada Akdeniz'in ve Balkan coğrafyasının güvenliği konusunda önemli temaslarda bulundu. 21 Mayıs'ta İngiltere'den ayrılarak Yugoslavya'ya geçen İnönü, Başbakan Milan Stoyadinoviç ile görüşecek ve Balkan Antantı'na olan bağlılığın gerekliliğine vurgu yapacaktı (Ertan 2010: 413).

İnönü, bu gelişmelerin hemen ardından Dışişleri Bakanı Tefrik Rüştü Aras ile birlikte diğer Balkan devletlerine de bir seyahat gerçekleştirdi (Gönlübol ve Sar 1996: 106). Çeşitli temaslarda bulunarak, Balkan Antantı'nı ayakta tutmaya çalışan İnönü, 26 Mayıs 1937 günü Atina'daydı. Bu ziyaret, Yunan basınında önemli bir yer tutmuş ve kamuoyunda memnuniyet yaratmıştı (Hatipoğlu 1997: 197).

Bu sırada Atatürk ve Yunan Başbakanı Metaksas arasında Balkan coğrafyası ile ilgili bir telefon görüşmesi gerçekleşti. Atatürk, düşüncelerini şu şekilde ifade etmekteydi: “*Balkan Müttefik devletlerinin sınırları tektir. Bu sınırlara göz dikenler güneşin yakıcı şuası ile karşılaşılır. Bundan kaçınılmasını tavsiye ederim. Sınırlarımızı savunan kuvvetler tektir ve ayrılmazdır*” (Tağmat 2015: 157). Atatürk’ün bu veciz ifadeleri, Türkiye’nin genel anlamda dış politika ilkelerini yansıtmakta, özel anlamda da Balkan Antantı’nın ayakta kalması ve sürdürülmesi gerektiği yönündeki samimiyetini ortaya koymaktaydı.

Atatürk’ün bu samimi yaklaşımı ve İnönü’nün ziyaretine diplomatik karşılık mahiyetinde Yunan Başbakanı Ekim 1937’de Türkiye’ye geldi (Hatipoğlu 1997: 199). Ziyaret esnasında Atatürk ile yaklaşık iki buçuk saatlik bir görüşme gerçekleştiren Metaksas, taraflar arasındaki iyi ilişkilerin daha da geliştirilmesi gerektiğini ifade ediyordu. Atatürk de süresinin dolmasına daha epey vakit olmasına rağmen, 1933 tarihli “Pacte d’Entente Cordiale”nin güçlendirilerek yenilenmesi gerektiğini vurgulamaktaydı (Hatipoğlu 1997: 202). Atatürk, yenilenecek olan antlaşmanın Balkan Antantı’ndan farklı olarak Ege Denizi’nin ve adaların korunması bağlamında genişletilmesi gerektiğini belirterek sözlerine şöyle devam ediyordu: “...Şu hâlde aramızda mevcut antant kordiyali... deniz hudutlarına, yani umumi mahiyette birleşmeye teşmil edecek bir şekilde ifade ederek takviye etmelidir” (Kültür Bakanlığı 1981: 368).

Metaksas’ın ziyaretinden kısa bir süre sonra Türkiye’de siyasi alanda önemli bir değişiklik yaşandı ve İsmet İnönü başbakanlıktan istifa etti (İnönü 1992: 291). Atatürk de Millî Mücadele Dönemi’nin “Galip Hoca”sı, İş Bankası eski Genel Müdürü ve 1932-1937 yılları arası dönemin İktisat Vekili Celal Bayar’ı hükümet kurmak üzere görevlendirdi. Bu değişiklik, Türk dış politikasına yansiyacak mıydı? Hiç kuşku yok ki bu durum Yunanistan’da birtakım soru işaretlerinin doğmasına neden olmuştu. Fakat bilindiği üzere Atatürk’ün Venizelos ve İnönü ile birlikte Türk-Yunan ilişkilerinde temellerini attığı dostluk ilişkileri, Celal Bayar’ın başbakanlığı döneminde de sürdürülecekti. Bunun en önemli işareti, İnönü’nün Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras’ın yeni hükümette de aynı görevle yer almaya devam ediyor olmasıydı.

Bu ortamda Metaksas’ın ikinci Türkiye ziyareti gecikmedi ve Türkiye’de toplanacak olan Balkan Antantı Konseyi toplantısı için Balkan Antantı ülkelerinin başbakanları ile birlikte 24 Şubat 1938’de İstanbul’a geldi (Cumhuriyet, 25.02.1938). Konumuz açısından önemli bir gelişme de Metaksas’ın İstanbul’a bu gelişesi esnasında yaşandı ve iki ülke arasında yeni bir antlaşma parafe edildi. Parafe edilen antlaşma; “30 Ekim 1930 tarihli Türk-Yunan Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Antlaşması ile 14 Eylül 1933 tarihli Türk-Yunan Samimi Antlaşması’na Munzam Muahedename” idi. Tefik Rüştü Aras ile Metaksas tarafından 28 Şubat 1938’de parafe edilen antlaşma (Cumhuriyet, 01.03.1938), isminden de anlaşılacağı üzere, iki ülkenin daha önce imzalamış olduğu iki önemli uzlaşma ve dostluk metnini de kapsamaktaydı.

Metaksas İstanbul’dan ayrılırken bir basın açıklamasında bulunarak Türkiye ile Yunanistan arasındaki bağların daha da kuvvetlendiğini, 1937 yılında Atatürk ile

kararlaştırdıkları yeni antlaşma metninin parafe edildiğini ve antlaşmanın kısa bir süre içerisinde Atina'da imzalanacağını belirtmekteydi (Ulus, 02.03.1938).

Yunanistan Başbakanının bu açıklaması, Türk-Yunan ilişkilerinin geldiği noktayı ortaya koymasından önemliydi. Savaş tehlikesinin bir hayli hissedilmeye başlandığı 1938 yılında, Türkiye ile Yunanistan açık bir şekilde daha önceki akitlerine sadık olduklarını ortaya koyuyor ve ilişkilerin daha da geliştirilmesi gerektiğini deklare ediyorlardı. Celal Bayar'ın Atina seyahati de bu ortamda gerçekleşti.

2- Atina Ziyareti ve Türk-Elen Munzam Paktı

Metaksas'ın yukarıdaki basın açıklamasında yer alan ifadeler, Başbakan Celal Bayar'ın Atina'ya gideceğine dair ilk açıklama mahiyetindeydi. Nitekim Türk basınında da seyahatle ilgili çeşitli haberlere hemen yer vermeye başlanmıştı. Buna göre antlaşma, Başbakan Celal Bayar ile Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras'ın Nisan ayında Atina'ya gerçekleştirecekleri seyahat esnasında görüşülerek imzalanacak ve resmîyet kazanacaktı (Son Telgraf, 01.03.1938). Hükümet de 18 Mart 1938 tarihli kararında, Türkiye adına antlaşmayı imzalamak üzere Başbakan Celal Bayar ve Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras'ın görevlendirilmesini onaylamıştı (BCA, 30.18.1.2/82.16.19).

Aslında Celal Bayar, Yunanistan'a ilk defa İktisat Vekili iken 1932'de gitmişti ve bu ziyaretin amacı, iki ülke arasındaki ticari ilişkileri geliştirmektir. Ancak Bayar'a bir görev daha verilmişti. Buna göre, iki ülke arasında imzalanacak olan bir dostluk antlaşmasının ön görüşmesini de Yunan siyasetçilerle gerçekleştirecekti. Zira 1933'te imzalanacak olan "Samimi Antlaşma"nın ön görüşmeleri, bu ziyaret sırasında Bayar ile Yunan temsilciler arasında yapıldı (Ulus, 25.04.1938). Fakat Bayar, bu sefer hem çok daha farklı bir siyasi atmosferde, hem de Başbakan olarak Atina'ya gitmekteydi. Seyahat temelde kısa bir süre önce parafe edilmiş olan antlaşmanın imzalanması çerçevesinde planlanmıştı. Ancak aynı zamanda Metaksas'ın Türkiye ziyaretine diplomatik bir karşılık anlamını da taşımaktaydı.

Atina ziyareti, Celal Bayar'ın Başbakan olarak gerçekleştirdiği ilk yurtdışı seyahati oldu; bunu, Belgrad ve Sofya'ya gerçekleştireceği seyahatler takip edecekti. Bayar, gazetecilere verdiği demeçte; "Atina'ya Türk-Elen dostluğunun habercisi olarak gidiyorum" derken, Falih Rıfkı Atay da Başbakan'ın ilk yurtdışı seyahatinin Balkan coğrafyasına yapılmasını; "pek tabii" şeklinde ifade ediyordu (Ulus, 25.02.1938). Gerçekten de Celal Bayar'ın ilk yurt dışı seyahatini Atina'ya gerçekleştirmesi oldukça doğaldı. Çünkü Balkan coğrafyası, Birinci Dünya Savaşı öncesindeki gibi kaynayan bir kazana dönüşmüş durumdaydı ve Türkiye'nin ayakta tutmaya çalıştığı Balkan Antantı'nın temelleri sarsılmaya başlamıştı. Buna karşı gerekli önlemlerin alınması ve Balkan coğrafyasında daha önce temelleri atılmış olan iş birliği ortamının korunması gerekmekteydi. Sonuçta bu iş birliği, görünürde, Türkiye'nin batı sınırını garanti altına almanın yegâne yoluydu.

Ortam ve gelişmeler bu şekilde iken 22 Nisan'da Ankara'dan İstanbul'a hareket eden Celal Bayar ve Tefik Rüştü Aras, İstanbul'da iki gün kaldıktan sonra özel trenle Atina'ya gideceklerdi (Cumhuriyet, 24.04.1938). Ulus gazetesine göre, Dışişleri Bakanlığında Cevad Açıkalın ile Refik Amir Kocamaz, Başbakanlıktan Baki Sedes ve

Anadolu Ajansından Muvaffak Menemencioğlu, Bayar ve Aras'a eşlik edecekti (Ulus, 23.04.1938).

Bu arada Celal Bayar'ın ziyareti dolayısıyla Yunanistan'da hazırlıklara başlanmış durumdaydı. Celal Bayar ve heyetten önce Yunanistan'a giden Türk basın mensupları, 25 Nisan'da Pityon'a varmıştı. Bütün garların Türkiye ve Yunanistan bayraklarıyla süslediğini ve hummalı bir hazırlığın yapılmakta olduğunu aktaran basın mensupları, Yunan meslektaşları tarafından karşılanarak ağırlandı (Cumhuriyet, 26.04.1938)

Celal Bayar ile eşi, Tefik Rüştü Aras, heyet ve Yunanistan'ın Türkiye Büyükelçisi Rafael de 25 Nisan Salı günü Sirkeci Garı'ndan özel bir trenle Atina'ya doğru hareket etti. Planlamaya göre tren, 27 Nisan sabahı saat 10.00'da Atina'ya varacaktı (Ulus, 26.04.1938). Bayar'ın Atina programı şu şekildeydi:

Birinci Gün-27 Nisan 1938

- Heyet, 11.00'da Yunanistan Kralı II. Georgis tarafından kabul edilecek,
- 11.30'da Dışişleri Bakanlığı'nda Başbakan Metaksas ziyaret edilecek,
- 12.30'da Başbakan Metaksas, Celal Bayar'ın ziyaretini iade edecek,
- 13.30'da Türkiye elçiliğine gidilecek ve öğle yemeği orada yenilecek,
- 16.00-17.00 saatleri arasında Dışişleri Bakanlığı'nda bir araya gelinerek Ankara'da parafe edilmiş olan antlaşma imzalanacak,
- Celal Bayar ve Tefik Rüştü Aras şerefine Büyük Britanya Oteli'nde verilecek akşam yemeğine iştirak edilecek.

İkinci Gün-28 Nisan 1938

- 11.00'da Atina Meçhul Asker Abidesi'ne çelenk bırakılacak,
- 18.00'da Maraton Gölü'nde verilecek çay partisine iştirak edilecek,
- 18.30'da Türkiye Cumhuriyeti Elçisi Ruşen Eşref Ünaydın'ın vereceği ziyafette bulunulacak.

Üçüncü Gün-29 Nisan 1938

- Yunanistan Hükümeti'nin Celal Bayar şerefine Sunion Burnu'nda organize edeceği öğle yemeğine iştirak edilecek,
- Öğleden sonra Atina müzeleri gezilecek,
- 22.30'da Atina Kral Tiyatrosu'nda sahnelenecek olan temsilde hazır bulunulacak.

Dördüncü Gün-30 Nisan 1938

- Sabahın öğlene kadar şehrin arzu edilen yerleri gezilecek,
- Başbakan Metaksas'ın kendi evinde organize edeceği öğle yemeğine iştirak edilecek,
- 19.00'da özel trenle Atina'dan İstanbul'a doğru hareket edilecek,
- Selanik'teki Atatürk'ün tarihi evi gezilecek (Ulus, 26.04.1938).

Özel tren Yunanistan topraklarında ilerlemeye başladıktan sonra geçtiği yerlerde sevgi gösterileriyle karşılanıyordu. En çarpıcı gösteriler de Serez'de yapılmış ve Celal Bayar'ı görmek için toplanmış olan ahali adına bir konuşma yapan Avukat

Yanko İkonomidi sözlerini: “Yaşasın Türk milleti. Yaşasın Büyük Atatürk. Yaşasın Türkiye Başvekili Bayar” şeklinde bitiriyordu (Ulus, 27.04.1938). Sevgi gösterileri arasında ilerleyen tren, saat 23.15’te Selanik’e vardığında Makedonya Genel Valisi’ni temsilen Kirinis, Başbakan Metaksas’ı temsilen dışişleri özel kalemi Andrulis ve Türkiye’nin Atina Elçisi Ruşen Eşref Ünaydın tarafından karşılandı. İstasyonda hazır bulunan bando takımı da Türk ve Yunan milli marşlarını çalmaktaydı (Cumhuriyet, 27.04.1938). Selanik basını Celal Bayar ve Tefvik Rüştü Aras’ın kente uğramasıyla ilgili detaylı bilgilere yer vermiş ve mesela To-Fos gazetesi; “Asırlardır bizi ayıran deniz şimdi bizi birleştirmiştir. Asırlardan beri aramızda bir uçurum teşkil eden deniz şimdi artık bir yol ve bir köprü halini almıştır” şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştu (BCA, 30.10.0/256.722.1)

Selanik’teki kısa süreli moladan sonra yola devam eden tren, sabah saat 10.45’te Atina’ya varmış bulunuyordu. Türk Heyeti; Başbakan Metaksas, bakanlar, askeri ve idari yöneticiler, basın mensupları ve kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılandı. Son Telgraf gazetesi muhabirinin aktardığına göre; Atina baştan başa süslenmiş, Yunanlılar da Celal Bayar’ı yakından görmek için sokaklara dökülmüş durumdaydı. Bu arada garda hazır bulunan tören mangası Efsun Alayı, yine Türk ve Yunan milli marşlarını çalmaktaydı (Son Telgraf, 27.04.1938).

Cumhuriyet, 30 Nisan 1938

Bu sırada iki Başbakan arasındaki kısa sohbet esnasında Celal Bayar’ın eşine bir buket çiçek takdim edildi ve heyetin kalması için tahsis edilmiş olan Britanya Oteli’ne hareket edildi. Kısa bir süre otelde kalarak dinlenen Bayar ve heyet, Başbakan Metaksas’ı ziyaret etmek için Yunanistan Dışişleri Bakanlığı’na geçti (Ulus, 28.04.1938).

Bayar, mevkidaşı Metaksas ve Dışişleri Bakanlığı mensubu Mavrudis ile Argiropoulos gibi isimler tarafından karşılandı. Heyetler arasında gerçekleşen kısa süreli sohbetten sonra saatler 17.00’ı gösterdiğinde, antlaşmanın imza töreni başladı. İmza töreninin yapıldığı salona yaldızlı kartonlar arasında getirilen antlaşma metinleri okunduktan sonra da imzalar atıldı. Antlaşma, Türkiye adına Celal Bayar ve Tefvik

Rüştü Aras, Yunanistan adına ise İoannis Metaksas tarafından imzalandı. İmzalar atıldığında saatler 18.00'ı göstermekteydi (Son Telgraf, 28.04.1938).

Akşam, 30 Nisan 1938

Türk kamuoyunda "Türk-Elen Munzam Paktı" şeklinde ifade edilen antlaşmanın ismi, -TBMM'de kabul edildiği haliyle- "30 Teşrinievvel 1930 Tarihli Türk-Yunan Dostluk, Bitarafılık, Uzlaşma ve Hakem Muahedenamesi ile 14 Eylül 1933 Tarihli Samimi Anlaşma Misakına Munzam Muahedename"dir. 27 Nisan 1938 günü imzalanan antlaşma (Son Telgraf, 28.04.1938), TBMM tarafından 1 Haziran 1938'de onaylandı. Oy birliğiyle kabul edilen antlaşmanın orijinal metni şu şekildedir:

30 Teşrinievvel 1930 Tarihli Türk-Yunan Dostluk, Bitarafılık, Uzlaşma ve Hakem Muahedenamesi ile 14 Eylül 1933 Tarihli Samimi Anlaşma Misakına Munzam Muahedename

Türkiye ile Yunanistan, kendilerini teyemmünen birleştiren bağları daha ziyade tekâmül ettirmek arzusu ile mütehasıs oldukları ve kendilerini müteakiben teahhüd altında bulunduran iki taraflı ve çok taraflı muahede, anlaşma ve uzlaşmaları herhangi bir surette ihlâl etmeyecek munzam bir muahedename akdini arzu ettikleri cihetle aşağıdaki hükümleri kararlaştırmışlardır:

Birinci Madde: İki Yüksek Akid Taraftan biri, bir veya birkaç Devlet tarafından sebebiyet verilmeyen bir taarruza uğradığı takdirde diğer Yüksek Akid Taraf, mezkûr Devlet ve Devletlerin askerlerini, silahlarını, harb mühimmatlarını geçirmek veya erzak, hayvanat vesaire tedarik etmek ve nihayet ricat halindeki ordularını geçirmek veyahut askeri keşiflerde bulunmak üzere kendi topraklarından istifade etmesine icabında silahla mümanaat ederek bitaraflığını muhafaza etmeği teahhüd eder.

İkinci Madde: İki Yüksek Akid Taraftan biri üçüncü bir veya birkaç devlet tarafından hasmane bir harekete uğradığı takdirde, diğer Akid Taraf vaziyete çare bulmak üzere bütün gayretlerini sarf eyleyecektir. Bu gayretlere rağmen muharebe bir emri vaki olacak olursa, her iki Akid Taraf, kendi yüksek menfaatlerine uygun bir hal suretine vâsıl olmak maksadile vaziyeti hayırhane bir zihniyet ve itina ile tekrar tedkik etmeği teahhüd ederler.

Üçüncü Madde: İki Yüksek Akid Taraf, kendi toprakları üzerinde diğer memleketin huzur ve emniyetini bozmak veya Hükümetini değiştirmek maksadını güden teşekkül ve tecemmülerin vücut bulmasına ve ikametine ve yine diğer memlekete karşı propoganda veyahud herhangi başka vasıta ile mücadele tasavvurunda bulunan şahıs ve tecemmülerin ikametine asla meydan vermemeği teahhüd ederler.

Dördüncü Madde: Yüksek Akid Taraflar karşılıklı, iki veya birçok taraflı olmak üzere akdettikleri halen meri teahhüdlerinin işbu muahedename hükümlerinden ayrı olarak tesirlerini tamamen icraya devam edeceğini kararlaştırmışlardır.

Beşinci Madde: Tasdiknamelerin teatisi tarihinden itibaren meriyete girecek olan işbu muahedename, on sene müddetle akdolanmıştır. İnkızasından bir sene evvel Yüksek Akid taraflardan hiçbiri canibinden feshedilmediği halde aynı müddetle meri kalacak ve hep bu suretle devam eyleyecektir.

Yüksek Akid Taraflar, 30 Teşrinievvel 1930 tarihli Türk-Yunan dostluk, bitarafılık, uzlaşma ve hakem muahedenamesi ile 14 Eylül 1933 tarihli samimi anlaşma misakının, meriyet müddetine müteallik hükümlerine rağmen, işbu muahede gibi aynı müddet zarfında meri olacağını kararlaştırmışlardır (TBMMZC, Devre: V, Cilt: 26: 210).

İçeriğinden hareketle değerlendirilecek olursa, bu antlaşma ile 30'lardaki Türk-Yunan dostluğunun zirve yaptığını ifade etmek mümkündür. Daha önce imzalanan 1930 ve 1933 tarihli antlaşmalarda siyasi, ekonomik, iyi komşuluk ve birbirlerinin işlerine saygılı olma gibi konular taahhüt altına alınmışken, bu antlaşma ile askeri konularda da birlikte hareket edilmesi kararlaştırılmış oluyordu.

Birinci maddede yer alan taraflardan birinin herhangi bir saldırıya maruz kalması durumunda, diğerinin saldırgan devletin askeri faaliyetlerini engellemeye çalışacağı ve topraklarından geçiş yapmalarına izin vermeyeceği yönündeki yaklaşım bu anlamda önemlidir. İkinci maddeye göre, taraflardan birinin herhangi bir saldırıya maruz kalması durumunda, diğerinin bu saldırıyı önlemek veya sonlandırmak için her türlü çabayı harcayarak aracılık edecek olmasının kararlaştırılması da bu çerçevede ele alınabilir. Bu iki madde hiç kuşku yok ki, her an başlama ihtimali olan İkinci Dünya Savaşı'na ve Balkan coğrafyasındaki tehlikeli hareketliliğe karşı alınan önlemlerdi.

Üçüncü madde, tarafların birbirlerinin iç işlerine karışmayacakları, hatta mevcut yönetimlere karşı yıkıcı faaliyetler içerisinde bulunacak kişilerin ve oluşumların faaliyetlerine karşılıklı olarak müsaade edilmeyeceğiyle ilgilidir. Böylelikle her iki devlet de bu çerçevede ortaya çıkabilecek gelişmelere karşı birbirlerine garanti vermiş oluyorlardı. Dördüncü madde bu antlaşmanın, Türkiye ve Yunanistan'ın daha önce farklı devletlerle imzaladıkları antlaşmalara engel olmadığıyla ilgilidir. Buna göre taraflar, daha önce farklı devlet veya devletlerle imzalamış oldukları antlaşmaların yükümlülüklerini yerine getirmeyi sürdürecektir.

Beşinci madde ise taraflar arasında daha önce imzalanmış olan antlaşmaların da bu antlaşma bünyesinde yer aldığını ve söz konusu antlaşmaların sürelerinin bu antlaşma ile yeniden başlatılmak suretiyle on yıl şeklinde belirlendiğini ortaya koymaktadır. Böylelikle daha önce imzalanmış bulunan 1930 ve 1933 tarihli antlaşmalara olan bağlılık teyit edilmiş ve sürelerinin uzatılması kararlaştırılmış

oluyordu. Diğer bir ifadeyle Türkiye ve Yunanistan hem 1930 ve 1933 tarihli akitleri teyit etmiş, hem de bu akitlerin hükümlerini güçlendirmiş oluyordu (Hatipoğlu, 1997, 205).

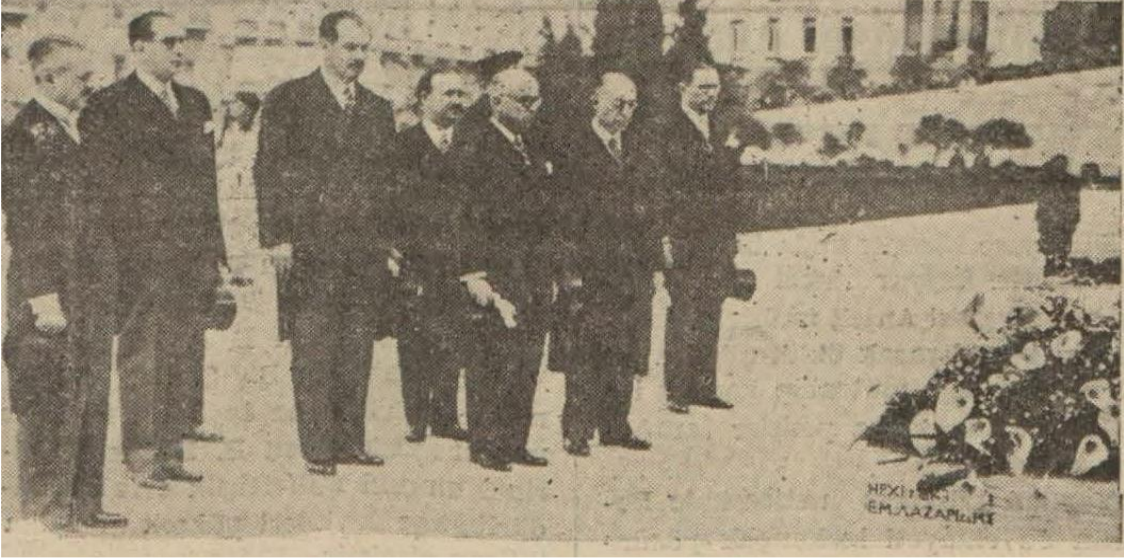
Soysal'ın da ifadesiyle bu antlaşma, Türkiye ile Yunanistan arasındaki eski antlaşmaların sürelerini uzatmak ve onları güçlendirmek için imzalanmaktaydı. Ayrıca Avrupa'daki genel konjonktürün saldırılara daha elverişli duruma gelmiş bulunması, bu durumun Balkan coğrafyasındaki yankıları ve özellikle de İtalyan tehlikesi, Türkiye ile Yunanistan'ı daha sıkı bir dayanışma içine girmeye yöneltmiş durumdaydı (Soysal 2000: 596). Tabii antlaşma herhangi bir devlete karşı yapılmamıştı; zira dünya kamuoyuna açık ve şeffaf bir şekilde imzalanmıştı. Ayrıca antlaşma, devletlerin herhangi biri tarafından sonlandırılmadığı için günümüzde de yürürlüktedir. Dolayısıyla Türk-Yunan dostluğunu ve iş birliğini kuran ilk akitleri bütünleyici niteliği bakımından bağlayıcı bir değer taşımaktadır. Ancak aradan geçen uzun sürenin etkisi ve özellikle de Türkiye ile Yunanistan'ın NATO bünyesinde müttefik durumuna gelmesi nedeniyle antlaşma geri planda kalmış durumdadır (Soysal 2000: 595).

Türk-Elen Munzam Paktı, Türk basınında olduğu gibi Yunan basınında da geniş yankı uyandırmıştı. Mesela Dalen gazetesi; "Türk-Elen Antantı, şarkta ve Balkanlarda samimiliği temin edilmiş olan bir vaziyetin tek unsurunu teşkil etmektedir. İki memleket zimamdarları bugün, üzerinde çalıştıkları eserin inkişaf etmekte olduğunu görmek ve bu eserin her iki milletin tasvibine istinad eylediğini hissetmekle memnundurlar" değerlendirmesini yaparken, Proia gazetesinde; "Türk-Elen anlaşmaları, her iki milletin hakiki ve daimî menfaatlerini müdrük bulduklarını bildirir ve bunun birer tezahürünü teşkil eder" ifadelerine yer verilmekteydi. Elefteron Vima ise "Bugünkü ziyaret Türk zimamdarlarının şimdiye kadar Atina'ya yaptıkları bütün seyahatlerin en ehemmiyetlisidir... Bugün imzalanan muazzam antlaşma, iki memleketi birbirine bağlayan bundan evvelki diplomatik vesikaların tabii mütemmimidir ve Elen-Türk ittifakına Balkan Antantı çerçevesinde tam kuvvetini ve bütün tabii genişliğini vermektedir" yaklaşımını ortaya koymaktaydı (BCA, 30.10.0/256.722.1).

Aslında antlaşmanın imzalanmasıyla misyon tamamlanmıştı. Fakat seyahat plânlaması daha kapsamlıydı ve Atina ziyareti 30 Nisan'a kadar devam edecekti. Bu çerçevede antlaşmanın imzalanmasından sonraki ilk etkinlik, Yunanistan Başbakanı Metaksas'ın Başbakan Celal Bayar ve Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü Aras şerefine verdiği akşam yemeğiydi. Yemek öncesinde bir kabul resmi organize edildi ve yemek faslı geç saatlere kadar devam etti (Son Telgraf, 28.04.1938).

Celal Bayar, Atina ziyaretinin ikinci gününde, -28 Nisan'da- ilk olarak Meçhul Asker Anıtı'na çelenk bıraktı. Bayar'ın mihmandarlığını Metaksas ve Andrulis, Tefik Rüştü Aras'ın mihmandarlığını ise Filon yapmaktaydı (Cumhuriyet, 28.04.1938). Bu arada Bayar ile Aras'a Türkiye'nin Atina Elçisi Ruşen Eşref Ünaydın da eşlik etmekteydi. Yunanistan'ın tören mangası yine iş başındaydı ve iki ülkenin milli marşları Alay tarafından çalınmaktaydı (Akşam, 29.04.1938). Bayar, Aras ve Ünaydın çelenk bırakma merasiminden sonra Kral II. Georgios tarafından Saray'da kabul edildi. Yaklaşık bir saat civarında devam eden kabul töreninden sonra da öğlen yemeğine geçildi. Tören ve yemek saat 15.00'da sona erdikten sonra Başbakan Metaksas tarafından verilecek olan çay partisi için Maraton Gölü'ne gidildi (Ulus, 29.04.1938). 28 Nisan'ın akşam yemeği ise Türkiye'nin Atina sefaretinde organize edilmişti. Bundan

dolayı Celal Bayar ve beraberindekiler Maraton Gölü'ndeki çay partisinden sonra akşam yemeği için Türkiye sefaretine geçti. 28 Nisan'ın son etkinliği de buradaki akşam yemeği oldu (Akşam, 29.04.1938).

Akşam, 30 Nisan 1938

Ertesi günün, yani 29 Nisan'ın ilk etkinliği Sunion Burnu'nda organize edilen öğle yemeğiydi. Celal Bayar, Tevfik Rüştü Aras ve diğerleri Sunion'a geçerek Yunan Hükümeti'nin organize ettiği öğle yemeğinde hazır bulundu. Heyet, yemeği müteakiben Akropol harabelerini, müzeleri ve diğer tarihi mekânları gezdikten sonra Kral Tiyatrosu'ndaki temsile katılarak günü tamamlıyordu (Cumhuriyet, 30.04. 1938).

Celal Bayar ve İoannis Metaksas Sunion Burnu'nda (Akşam, 4 Mayıs 1938)

30 Nisan, Atina ziyaretinin son günüydü. Plâna göre Celal Bayar ve heyet müzeleri ve tarihi mekânları gezdikten sonra Başbakan Metaksas'ın Sesil Oteli'nde

verdiği öğle yemeğine ve Pire Yat Kulübü'ndeki çay partisine katıldılar. Böylelikle Atina ziyareti de sona ermiş oluyordu. Bayar ve beraberindekiler saat 21.00'da özel bir trenle Atina'dan İstanbul'a doğru hareket etti (Ulus, 01.05.1938).

1 Mayıs sabahı Selanik'e varan Başbakan ve Türk heyeti, garın etrafında toplanan ahalinin "Zito Türkiye" ve "Zito Kemal Atatürk" sloganlarıyla karşılandı. Heyet, kendilerini karşılayan Vali, Belediye Başkanı ve Kolordu Komutanı ile birlikte Atatürk'ün evini ziyaret etti. Bu ziyaretten sonra kısa bir şehir turu da gerçekleştiren Bayar ve Türk heyeti, Selanik ziyaretini tamamlayarak saat 11.00'da İstanbul'a doğru yola çıktı (Ulus, 02.05.1938).

Türk heyeti, on iki saatlik bir yolculuktan sonra 2 Mayıs sabahı Sirkeci garına ulaştı. Başbakan Celal Bayar, basın mensuplarına verdiği beyanatta Yunanistan seyahatini; "Dostluk, kardeşlik... Yunanistan'daki seyahatimizin hülasesi bundan ibarettir. İki memleket arasındaki dostluk artık halkın malı olmuştur" şeklinde özetlemekteydi (Ulus, 03.05.1938).

Sonuç

1930'lu yıllarda barışçı bir dış politika izleyen Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne katılmanın yanı sıra revizyonist devletlerin yayılmacı faaliyetlerine karşı komşularıyla bir araya gelerek, sınırlarını güvenlik altına almaya çalışmıştır. Balkan Antantı, Türkiye'nin bu girişimlerinin en tipik örneğini oluşturmaktadır. Ancak Avrupa'nın hızlı bir şekilde II. Dünya Savaşı'na sürüklendiği 30'lu yılların sonu, Balkan Antantı'nın sürdürülebilirliğini tehlikeye düşürmüştür. Bu noktada Celal Bayar'ın hükümet kurmakla görevlendirildikten sonra bir ilk yurtdışı seyahatini Balkan coğrafyasına gerçekleştirmiş olması dikkate değerdir. Balkan turnesinin ilk ayağının Yunanistan olması ise hem önemliydi hem de tesadüf değildi. Çünkü bu seyahat, Atatürk ile Venizelos'un temelini attığı iyi komşuluk ilişkilerinin bir parçası ve daha da somutlaştırılması anlamına gelmekteydi. Ayrıca bu seyahat, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin hükümetler üstü bir nitelik kazandığını ve karşılıklı devlet politikalarına dönüştüğünü göstermesi bakımından da önemliydi.

Bayar'ın ve Türk Heyeti'nin Yunanistan'da muhatap olduğu samimiyet, on yıl öncesindeki sıkıntılı ilişkilerin geride kaldığını ortaya koyması bakımından öne çıkmaktadır. Nitekim seyahat boyunca Türk ve Yunan bayraklarının yan yana asıldığı, iki ülkenin milli marşlarının hemen hemen her karşılama alanında çalındığı, sıklıkla Türkiye, Atatürk ve Bayar lehinde sloganların atıldığı bir ortam söz konusuydu.

Seyahat esnasında imzalanan Türk-Elen Munzam Paktı ile de 30'lardaki Türk-Yunan dostluğunun zirve yaptığını ifade etmek mümkündür. Daha önce imzalanan 1930 ve 1933 tarihli antlaşmalarla siyasi, ekonomik, iyi komşuluk ve birbirlerinin iç işlerine saygılı olma gibi konular taahhüt altına alınmışken, bu antlaşma ile askeri konularda da birlikte hareket edilmesi kararlaştırılmış oluyordu. Zira Yunanistan II. Dünya Savaşı'nda işgale uğradığında, antlaşmanın birinci maddesine istinaden askeri yardım beklentisi içine girecek, fakat Türkiye savaşa dâhil olmamak için askeri yardım yerine Yunanistan'a insani yardımda bulunmayı tercih edecektir.

Bunların yanı sıra Türk-Elen Munzam Paktı, Balkan Antantı'nın zayıflamaya başladığı düşüncesinden hareketle iki ülkenin ikili anlaşma yoluna gitmek durumunda

kalmasının sonucu olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı'nın ve İtalyan tehdidinin gündemde olduğu bir ortamda bu anlaşmanın imzalanmasını bir tesadüf ya da yalnızca iyi ilişkilerin teyidi olarak yorumlamak yetersiz kalacaktır.

KAYNAKLAR

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

Resmi Yayınlar

TBMM Tutanakları

Sürelî Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Son Telgraf

Ulus

Kitaplar ve Makaleler

AKŞİN, Aptülahat, (1991), *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ARMAOĞLU, Fahir, (2007), *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, (1914-1995)*, C. I-II, İstanbul: Alkım Yayınları.

Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Cumhuriyet Dönemine Ait 100 Belge) 1923-1938, (1981), C. II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

BARLAS, Dilek, (2000), "Atatürk Dönemi'nde Türkiye'nin Balkan Politikası", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, (Yay. Haz. Berna Türkdoğan), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 273-281.

BİLGİN, Mustafa Sıtkı, (2004), "Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Diplomasisi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XX, S. 60: s. 799-820.

ERDAL, İbrahim, (2011), "Yunanistan Kamuoyunda Balkan Antantı", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXX, S. 50: s. 105-118.

ERDAL, İbrahim, (2018), *Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan)*, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

ERTAN, Temuçin. Faik ve Çağla Derya TAĞMAT, (2011), "Başbakan İsmet Paşa'nın Atina Günleri (1-7 Ekim 1931)". *I. Uluslararası LAÜ Tarih Kongresi Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk Tarihi Bildiri Kitabı*, (Düz. Mehmet Demiryürek vd.), İzmir: Uşşak Tif, s. 265-276.

ERTAN, Temuçin Faik, (2010), "İsmet İnönü'nün Kral VI. George'un Taç Giyme Töreni için İngiltere'ye Gitmesi ve Türk Dış Politikasına Etkileri", **XV. Türk Tarih Kongresi (11-15 Eylül 2006)**, C. V, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 2283-2293.

ERTAN, Temuçin Faik, (2015), "Türk Yunan İlişkilerinin Uzlaşma Döneminde Bir Ütopya: Konfederasyon Düşüncesi", **Yedinci Uluslararası Atatürk Kongresi Bildirileri Kitabı**, C. II, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, s. 1229-1242.

ERTAN, Temuçin Faik, (2017), "Mudanya Mütarekesi'nden Lozan Barış Antlaşması'na", **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, (Ed. Temuçin Faik Ertan), Ankara: Siyasal Kitabevi, s. 133-147.

FIRAT, Melek (2001), "Yunanistan'la İlişkiler", **Türk Dış Politikası 1919-1980**, C. I, (Ed. Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları

GÖNLÜBOL, Mehmet ve Cem SAR, (1996), **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 9. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

GÜREL, Şükrü Sina, (2018). **Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1881-1993**, İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.

HATİPOĞLU, Murat, (1997), **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954**, Ankara: Siyasal Kitabevi.

İNÖNÜ, İsmet, (1992), **Hatıralar**, II. Kitap, Ankara: Bilgi Yayınevi.

KILIÇOĞLU CİHANGİR, Çiğdem, (2013), "Lozan Barış Konferansı'nın İlk Aşaması ve Konferansın Kesintiye Uğradığı Dönemde Yunanistan", **Atatürk Yolu Dergisi**, S. 53: s. 129-154.

KILIÇOĞLU, Çiğdem ve Çağla Derya TAĞMAT, (2011), "Türk Yunan İlişkilerinde Son Dostluk Rüzgârları: Adnan Menderes ve Celal Bayar'ın Atina Ziyaretleri", **Başbakan Adnan Menderes'in Yaşamı ve Siyasal Mücadelesi**, (Ed. Talip Kabadayı vd.), Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları, s. 155-193.

PALLİS, Alexander Anastasius, (1995), **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)**, (Çev. Orhan Azizoğlu), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

SARIHAN, Zeki, (1996), **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, C. IV, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

SMİTH, Michael Llwellyn, (2002), **Yunan Düşü**, (Çev. Halim İnal), Ankara: Ayraç Yayınları.

SOYSAL, İsmail, (2000), **Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları 1920-1945**, C. I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

TAĞMAT, Çağla Derya, (2015), "Yunan Başvekili İoannis Metaksas'ın Anılarında Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal Atatürk", **Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi**, C. II, S. 2: s. 147-164.

UZUN, Hakan, (2004), "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. V, S. 2: s. 35-50.

ÜLMAN, Haluk, (1968), "Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler (1923-1968) I", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. XXIII, S. 3: s. 241-273.